

KÖNYVSZEMLE

Tóth István: Műzsák fellegvára. A kolozsvári latin nyelvű humanista költészet antológiája. Kriterion könyvkiadó, Bukarest, 1977. 256 l.

Erdély földjére a XV. század végén, Váradon keresztül ért el a humanizmus. Várad közép-európai viszonylatban is jelentős reneszánsz központ volt. Vitéz János püspök és köre elsősorban Janus Pannonius neveltetésével és tehetségének felismerésével tette nevét emlékeztetessé. De még a következő század elején is olyan jelentős tanítványai vannak az itteni iskolának, mint például a román származású európai hírv humanista történész, Nicolaus Olahus. A XVI. század első negyedében aztán a gyulafehérvári püspöki, majd fejedelmi udvar, s a gazdasági szempontból gyors fejlődésnek indult Kolozsvár is önálló reneszánsz központokká válnak. A század közepén különösen Kolozsvár szerepe kerül előtérbe. A mintegy 7000 lakost és 26 céhet számláló, a nagy kereskedelmi utak metszéspontjánál fekvő kincses város szellemi életét a reformáció hozza pezsgésbe. Brassó és a környező szász városok már az 1530-as években elfogadták a lutheri tanokat. 1544-ben Heltai Gáspár lesz Kolozsvár szász plébánosa, és hat évvel később főleg magyar és latin műveket terjesztő nyomdát állít fel. Az elkövetkező nem egészen két évtized alatt elterjed a szakramentarisztus, a kálvinizmus s végül helyi fejleményként az unitárisztus. Maga a fejedelem, János Zsigmond, a prózáiró Heltai Gáspár, a nagy reformátor Dávid Ferenc és sok-sok kortársuk az igazság keresésének útján rendre e vallások harcos hívei. Ők lényegében a vallásos formát öltött humanizmus képviselői. Habár a XVI. század közepétől — éppen a reformáció hatására — elsősorban anyanyelvükön írnak, vitatkoznak, a költöttebb formájú költészetben még jó ideig a magyarral, némettel párhuzamosan a latint is használják. Sőt egyes verstípusok (epitáfiumok, epitalamiumok, panegiriszek, ajánlóversek és epigrammák) nyelve elsősorban a latin. Nemcsak tartalmi vonatkozásaik, hanem az anyanyelvre gyakorolt kölcsönhatásuk miatt sem mellőzhetők ezek a versek. A mindkét nyelven alkotó szerzők pályáját pedig éppen latin és magyar (illetve német, román) műveik párhuzamos feldolgozásával, összevetésével rajzolhatjuk meg.

A XVI—XVII. század szellemi életére a történelem napsugaras esztendei meg vérzivatarai is rányomják bélyegüket. Még élénken él a legigazságosabb király, Mátyás emlékezete, amikor történelmünk

legnagyobb, Dózsa vezette parasztháborúja söpör végig a városon. Minekutána megalakul az önálló fejedelemség, másfél századon át az uralkodó jó vagy rossz politikájától függ Kolozsvár sorsa — nemegyszer szenved meg a törökök, németek hadjáratait vagy a kapzsi főurak vételkedését. Hogy e változatos időkben Kolozsvár megszakítás nélkül irodalmi központ, a múzsák fellegvára maradt, azt most ékesen bizonyítja Tóth István legújabb műfordításkötete. Az 1500 és 1700 közti kolozsvári latin nyelvű költészet 89 képviselőjének verseit gyűjtötte össze és fordította magyar nyelvre. Bár nem mind a 89-en éltek e városban, de verseik kapcsolatba hozhatók a város múltjával. Hogy mennyire az ismeretlenség homályából kellett e szerzőket kibányásznia Tóth Istvánnak, arra jellemző az, hogy sokuknak az „életrajza” egyetlen nyomtatott sort tesz ki. Csak vagy félszáz költőnek ismerjük a születési, illetve halálozási évszámát, a legbiztosabb adataink azokról az évekről maradtak fenn, amikor valamelyik nyugati egyetemen — Wittenbergben, Bécsben, Páduában — tanultak. Hazatértük utáni tevékenységükről legfeljebb még annyit tudunk, hogy melyik városban volt lelkes vagy rektor az illető. S hogy nevét most mégis emlegetik, azt éppen annak a néhány — kőbe vésett vagy kinyomtatott — hexameterének köszönheti, melyeket sokszor a véletlen szerencse megmentett a pusztulástól. Így aztán néha nehéz megállapítani, hogy egy-egy szerző tehetséges költőegyéniség volt-e, vagy csak a reneszánsz szokásoknak hódoló versfaragó. Persze az igazán nagy, termékeny költők művei, életrajzi adatai többnyire fennmaradtak.

Tóth István e hosszú korszak költészetén 22 csomópontot tapint ki: a jelentős költőegyéniségek, eszmei áramlatok és az ezeket dicsőítők köré képez egy-egy kis fejezetet a kötetben. Ilyen gyűjtőpontot jelentett a szellemi életben Adrianus Wolphardus és az általa megalapozott Janus Pannonius-kultusz, Taurinus István és Dávid Ferenc mecénása: Medgyesi Székely Ferenc, a Hunyadi-kultusz felélesztője: Heltai Gáspár, a grammatikus Molnár Gergely, a szakramentárius Szikszai Fabricius Balázs, az észérveket érvényesítő Dávid Ferenc, az epikus verselő Christian Schesaeus („a százok Janus Pannoniusa”), a profán felfogású, szintén szász Joannes Sommerus (Dávid Ferenc veje), a természettudós Laskai Csókás Péter, a racionalista Deidrich György, a Báthoriak udvari költője: Hunyadi Ferenc, a történész Szamosközi István, a két református tudós: Szenczi Molnár Albert és Pápai Páriz Ferenc, a nyomdász Misztótfalusi Kis Miklós, valamint az unitáriusok sorában népszerű tudós-moralizáló poézis és a karteziánus alkalmi verselés. Az előbbieken kívül még olyan híres emberek verseit olvashatjuk e kötetben, mint a történetíró Verancsics Antal, az orvos és filozófus Zsámboki János, az énekszerző Bogáti Fazekas Miklós, a regényhőssé lett Gyulai Pál, az önéletíró Bethlen Miklós, a román nyelvész Mihai Halici, továbbá a gyulafehérvári főiskola külföldi professzorai: Alstedius és Bisterfeldus. Mint e felsorolásból is látható, a kötet szerzői között nagyon kevés az igazi költő, Janus Pannoniushoz, Christian Schesaeushoz vagy akár Szenczi Molnár Alberthez mérhető tehetség. Maguk a versek műfajilag nem változatosak, tele vannak szokásos humanista fordulatokkal, bölcs mondásokkal, mitológiai hasonlatokkal. De e konvencionális elemeken túl, számtalan elszórt adatot, utalást találunk Erdélyre, Kolozsvárra, a város híres szülötteire. Valósággal meglep a

Mátyás királyt és a róla szóló munka kiadóját dicsérő versek áradata (tiz szerzőtől), s jobban fel tudjuk mérni Szenczi Molnár Albert meg Pápai Páriz Ferenc nagyságát, ha a hozzájuk írt epigrammákból, köszöntőversekből elolvassuk néhányat. Ma is melegséggel töltenek el Schesaeus Erdély gazdagságáról vagy Deidrich Kolozsvár ékességéről írt sorai: „Létezik egy nagy város a jázig tájon, amerre / Mossa a kék Szamos az ősi falak köveit... / Erdély még sose látott várost, mely ilyen ékes, / Itthoni földön ilyen még sohasem született.”

A kötetben, mint a felsoroltakból kiderül, sok unitárius költő verse szerepel. Így az igazságkeresés „fanatikus, és tragikus hőse”-nek nevezett Dávid Ferenc öt versét és Schesaeus hozzá írott köszöntőjét, „Az unitáriusok tudós-moralizáló költészetét” fejezetben meg Thordai János, Szentmártoni Bodó János és Kolosi Török István latin nyelvű ajánlóverseinek fordítását közli Tóth. Az énekköltő Toroczkai Máté püspök híres elődjéről írt epitáfiumában pedig ezt olvashatjuk: „Enyedi György van e sír mélyén, aki volt a Kolozsvár / Híres püspöke és csúcsa a valásnak; / Szárazföldnek, víznek, egeknek ritka tudósa / És vallója az egy égbeli Istennek.”

Tóth István tudós költő és műfordító. Ama ritka poéták közé tartozik, aki jól tud latinul, s az irodalomtörténettel is foglalkozik. Csak így vállalkozhatott immár másodízben arra, hogy több száz éve keletkezett latin versek egész kötetnyi gyűjteményét tolmácsolja. Az 1970-ben megjelent *Alkinoosz kertjében* még az egész Erdély területén keletkezett humanista költészetből válogatott. Jelenlegi kötete, az elmélyültebb vizsgálódás eredményeként, egyetlen városra összpontosít. A versekből, a kiegészítő jegyzetekből pedig kikerekedik Kolozsvár XVI—XVII. századi szellemi életének története. Hogy mennyire jól tájékozódik ezen a területen Tóth István, annak kitűnő bizonyítéka a rövid életrajzokon kívül a terjedelmes utószó, mely kalauz kíván lenni a bemutatott korszak főbb eszmei irányzataihoz, a reneszánszkori „izmusok”-hoz. Itt négy fő fejezetre osztja a kötet költőit. A hosszú címek így sommázhatók: I. A Janus-kultusz és Adrianus Wolphardus köre; II. A Hunyadi-kultusz és Heltai Gáspár; III. A reformáció és a humanizmus találkozása; IV. A manierizmus, (a későhumanizmus találkozása az új nyugati szellemi irányzatokkal). Az alfejezetekkel együtt ezuttal 11 csoportosulást különböztet meg Tóth. Kár, hogy a kötet törzsanyaga nem követte ezt az áttekinthető egyszerű felosztást.

Gaal György

Szabó György: Európai mítoszok és mondák. Mitológiai kislexikon. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1977. 165 l.

Szabó György újabb könyve, az 1973-ban megjelent *Mediterrán mítoszok és mondák* című munkájának — amelyet a KerMagv is ismertetett a 80. (1974) évf. 1. számában — tulajdonképpen a folytatása, s így újabb adataival kiegészíti és teljesebbé teszi az előző kiadványban is használt „Mitológiai kislexikon” elnevezést.

A jelenlegi kötet a germán, kelta, szláv, trák, finnugor és balti népek mítoszait és mondáit teszi közkinccsé. Ezek közül a leggazdagabb anyagot a kelták és a germánok adják, ezzel szemben a trák és balti örökség sokkal kisebb. Ennek a különbségnek az oka — a szerző sze-

rint — a szellemi örökség megőrzésének lehetőségében keresendő. Tehát azoknak a népeknek is gazdag mitológiájuk és mondakincsük volt, amelyeknek öröksége ma már szegényes, azonban szellemi kincseiket nem sikerült írásba foglalni, s így lassan-lassan úgy eltűntek, mintha nem is lettek volna, elmerültek a megismerhetetlenség homályába. Természetesen ehhez hozzájárult a keresztény vallás is, amely a régi hitvilág emlékeit el akarta tüntetni, s ez hol sikerült, hol kevésbé volt eredményes törekvése.

A mítoszok és mondák rendszerezése kétségtelenül nehéz feladat, és sohasem lehet elérni a teljesség határát, ugyanis a népek mítoszai és mondái között szüntelen vándorlás, kicserélődés, adás-vétel jelenségeivel kell számolni, továbbá valóságos történetek is ködösülhettek mítosszá, pl. Bragi, valamint az az út és mód, ahogyan, amikor és amilyen körülmények között formálódtak és rögzítődtek. Ezeknek ellenére a kiadvány osztályozni és rendszerezni próbálja, ami nagy előnyére válik az olvasónak.

A mítoszok összefüggéseivel, irodalmi feldolgozásaikkal nem foglalkozik a szerző, szem előtt tartva azt a tényt, hogy ezek a szempontok az előző kiadványban sem szerepeltek, továbbá így elkerülhette azt a tévedést, hogy a leíró mitológia területéről az összehasonlító mitológia területére „kalandozzon“, és a munka terjedelme sem tette ezt lehetővé. Így az érdeklődőnek csak leíró mitológiával van dolga, az összehasonlitásairól, irodalmi feldolgozásairól felmerülő kérdésnél önmaga kell feleletet adjon.

A munka előszavában a szerző részletezésekbe bocsátkozik a keltákról és a gallokról, „mert még a komoly általános műveltségű értelmiségiek is elég tájékozatlanok e téren“.

A kötet útmutatást ad a „kislexikon“ használatához, a szavak keresésének módjához, valamint gazdag könyvészeti tár az érdeklődők elé.

A munka vallástörténeti értéke nyilvánvaló, ha figyelembe vesszük, hogy a szerző a könyv anyagának összegyűjtéséhez olyan irodalmi műveket használt, mint az izlandi Edda, a finn Kalevala, az orosz Ének Igor hadáról, a német Niebelung-ének, az angol Beowulf, az észti Kalevipoeg, Osszián énekei, hogy csak a jelentősebbeket említsük.

Rezi Elek

SEMĂNĂTORUL CREȘTIN

Revista Bisericii Unitariene din R. S. România

Anul 84

Nr. 1.

1978

CLUJ-NAPOCA

CUPRINSUL

Țara feliicită Președintele Republicii	3
Dr. Lajos Kovács: În ajunul Anului Nou	4
Dr. Lajos Kovács: Dare de seamă despre munca efectuată și despre noile noastre sarcini	6

STUDII

Imre Gellérd: Cum se pregătește preotul pentru propovăduirea evan- gheliei?	19
Imre Mikó: Călătoria lui Kovács János în America	26
János Kovács: Sîntem uniți în credință și în iubire	28

LUCRĂRI OMILETICE

István Kovács: Ocazii care nu se repetă	42
Credincioși de duminică	44
Dénes Jakab: A primi copilul	46
Dénes Fodor: A sta de pază	48
András Pataki: Mesajul Paștilor pentru noi	51

Sámuel Szabó:	
Ne amintim cu recunoștință	54
Dr. Dénes Szász, Zoltán Szabó:	
Scheme de predici	56
VIAȚA BISERICESCĂ—ȘTIRI BISERICESTI	73
RECENZII	78

Colectivul de redacție — Editors

Președintele și redactor responsabil: P.S.S. dr. Lajos Kovács, membrii: dr. János Erdő (redactor responsabil adjunct), dr. Árpád Szabó, Dezső Szabó (redactori), Ferenc Sebe și György András

CHRISTIAN SOWER

Journal of the Unitarian Church in R. S. România

Volume 84

Number 1

1978

CLUJ-NAPOCA

CONTENTS

The country greets the President of our Republic	3
On New Year's day, L. Kovács	4
Report of the accomplished work and of the tasks which stand before us, L. Kovács	6

STUDIES

How does a minister make preparation for the preaching of the Gospel, I. Gellérd	19
The journey of János Kovács to the United States, I. Mikó	26
We are one in faith and love, J. Kovács	28

SERMONS

Occasions which do not come back again, I. Kovács	42
Sunday worshippers, I. Kovács	44
To receive the child, D. Jakab	46
Be on guard, D. Fodor	48
An Easter message to us, A. Pataki	51
We remember with gratitude, S. Szabó	54
Sermon sketches, D. Szász, Z. Szabó	56
CHURCH LIFE—NEWS	73
BOOK REVIEWS	78

Redacție — Editorial Office

3400 Cluj-Napoca, Bdul Lenin nr. 9. R. S. România, Tel. 1 46—09

Întreprinderea Poligrafică Cluj 3024/1978
Municipiul Cluj-Napoca

